

Universiteit Utrecht

**De relatie tussen sociale vaardigheden en gevoelens van verbondenheid van
adolescenten tijdens de coronacrisis**

Bachelorthesis Pedagogische Wetenschappen

2020-2021

Naam: Deenekamp, J. R., & Jansen, L.

Studentnummer: 6487637, 6436846

Datum: 08-07-2021

Docent: van Loon, A.

Cursus code: 200600042

Abstract

Background. The Covid-19 crisis has had an influence on adolescents' lives for the past year, which potential negative effects on their feelings of connectedness. This feeling is crucial for the development of emotional regulation and psychosocial wellbeing. One of the factors that influence this feeling of connectedness, might be the degree of social skills that adolescents possess. The Covid-19 crisis has had a significant impact on the amount of face-to-face contact of adolescents. Because this might influence their wellbeing in several ways, it is important to research whether social skills influence these feelings of connectedness. The aim of this research is to study the link between social skills and Covid-19-related connectedness change during the Covid-19 crisis of adolescents between 12 and 16 years old and whether gender acts as a moderator. **Method.** Data from the Stress Less Project has been used. The Dutch questionnaire Scale for Interpersonal Behavior (SIG-A) was carried out among 179 adolescents from four high schools in The Hague to measure their social skills. Connectedness was measured by four questions that were developed. In the current research, these questions were separated into connectedness with friends, family, neighborhood and the Dutch society. The relationship between the variable social skills and the subscales of connectedness were measured by multiple singular linear regression analyses. In addition, the influence of the moderator gender was measured by multiple PROCESS analyses. **Results.** The results showed a positive relationship between social skills and the subscales of connectedness of adolescents, except for the relationship between social skills and feelings of connectedness with the Dutch society. No effect of gender was found for the subdivisions of connectedness. **Conclusion.** The results indicate that more social skills predict more Covid-19-related connectedness during the Covid-19 pandemic. These results can have a positive contribution to society, because interventions could focus on the degree of social skills of adolescents which could improve the feelings of connectedness. This could in turn decrease the chance of psychological problems.

Keywords: Covid-19, connectedness, wellbeing, social skills, gender

Inleiding

Het afgelopen jaar was de wereld volledig in de ban van de coronacrisis. Om de verspreiding van deze pandemie tegen te gaan, werden maatregelen ingezet. Eén van de belangrijkste maatregelen was het verminderen van fysieke contacten, ook wel *social distancing* genoemd (Graupensperger et al., 2020). Socialiseren werd moeilijker, doordat veel activiteiten, zoals bijeenkomsten en lessen, online plaatsvonden. Dit terwijl de adolescentie een belangrijke periode in de ontwikkeling van jongeren is, want hierin doen zich veel veranderingen voor (Blakemore, 2012).

Voor een optimale sociale ontwikkeling en mentale gezondheid is het van belang dat adolescenten een gevoel van verbondenheid ervaren met hun omgeving (Graupensperger et al., 2020; K. Wang et al., 2020). Indien iemand op een structurele basis sociale contacten heeft, wordt dit verbondenheid genoemd (Drolet & Arcand, 2013; Graupensperger et al., 2020). De omgevingen waarbij een gevoel van verbondenheid van invloed is, zijn onder andere school, leeftijdsgenoten, familie, buurt en samenleving (Bijstra & Oostra, 1995; Lambert et al., 2013; Lenzi et al., 2013; Newman et al., 2007). De ontwikkeling van verbondenheid kan verschillen per omgeving (Barber & Schluterman, 2008). Zo ontwikkelt de verbondenheid met vrienden zich pas later dan de verbondenheid met familie.

Adolescenten hebben vanwege de coronacrisis minder structureel fysiek contact, terwijl dit wel noodzakelijk is voor een gevoel van verbondenheid (Graupensperger et al., 2020; Magson et al., 2021). De anonimiteit van sociale media zorgt er daarnaast voor dat adolescenten zich minder verbonden voelen met hun omgeving (Allen et al., 2014). Waar aan het begin van de coronacrisis het gevoel van verbondenheid toenam, door het hebben van een gedeeld probleem zoals de coronacrisis, lijkt dit in de loop van de tijd weer te zijn afgenomen (González-Sanguino et al., 2021). Als wordt gekeken naar een verschil in geslacht, blijkt dat meisjes meer op zoek zijn naar een gevoel van verbondenheid en dat zij daardoor meer kans hebben om zich eenzaam te voelen tijdens de coronacrisis (Hagerty et al., 1996; Hyde, 2014; Wickens et al., 2021).

Ook heeft de coronacrisis een negatief effect op het psychosociaal welzijn en de ontwikkeling van sociale vaardigheden van adolescenten (Branquinho et al., 2020; Loades et al., 2020; Vallejo-Slocker et al., 2020). Sociale vaardigheden omvatten de cognitieve en interpersoonlijke vaardigheden, waarmee gepast sociaal gedrag en positieve relaties worden onderhouden (Beauchamp & Anderson, 2010). Door sociale media kunnen adolescenten tijdens de coronacrisis online contact hebben met hun vrienden en familie, maar deze online interacties verschillen van offline interacties (Reich, 2016; Salzano et al., 2021). Online

leren adolescenten andere sociale vaardigheden die zij offline in mindere mate nodig hebben.

Fysiek contact is van belang voor de sociale ontwikkeling van adolescenten, waarbij het leggen en onderhouden van sociale contacten en het ontwikkelen van sociale vaardigheden een kernelement is (Blakemore & Mills, 2014; Cascio et al., 2019; De Figueiredo et al., 2021; Konrath et al., 2011). Hierbij spelen leeftijdsgenoten een belangrijke rol (Sawyer et al., 2012). Als gevolg van hormonale veranderingen en identiteitsontwikkeling hebben adolescenten meer interesse in contactlegging met leeftijdsgenoten en mogelijke partners (Forbes & Dahl, 2009). Daarnaast wordt prosociaal gedrag door leeftijdsgenoten beloond, waardoor het streven naar dit gedrag wordt vergroot (Barry & Wentzel, 2006). Echter, tijdens de coronacrisis zijn er minder fysieke contacten mogelijk, waardoor adolescenten elkaar minder zien en minder beloningen krijgen op hun prosociaal gedrag.

Een belangrijk onderdeel van sociale vaardigheden is assertiviteit. Dit kan worden omschreven als het opkomen voor persoonlijke rechten en is nodig om in verschillende situaties vaardig te interacteren (Vagos & Pereira, 2010; Vatankhah et al., 2013). In dit onderzoek wordt specifiek gekeken naar het uiten van onzekerheid en het kenbaar maken van jezelf (Bijstra & Oostra, 1995; Sarkova et al., 2013). Daarbij gaat het uiten van onzekerheid over het ontvangen van kritiek en vragen om hulp, terwijl het kenbaar maken van jezelf gaat om het geven van een mening en het leggen van contacten.

Ook de ontwikkeling van emotieregulatie is een kernelement van sociale vaardigheden en een belangrijk onderdeel van de adolescentie. Hierdoor ontwikkelen adolescenten namelijk copingstrategieën en manieren om hun emoties te uiten (Lennarz et al., 2019). Deze vaardigheden gebruiken zij onder andere om sociale relaties aan te gaan (Tamir, 2009). Een vorm van emotieregulatie is de uiting van positieve en negatieve emoties (Bijstra & Oostra, 1995). Deze uitingen van emoties beïnvloeden de sociale keuzes die adolescenten maken, doordat interacties afhangen van de ervaren en geuite emoties van adolescenten (Van Kleef et al., 2010).

Verbondenheid neemt een belangrijke plaats in bij zowel het ontwikkelen en verbeteren van sociale vaardigheden, als het leggen en onderhouden van contacten (Berger et al., 2020; Whitlock, 2007). Een gevoel van verbondenheid met school zorgt voor betere sociale vaardigheden, maar goede sociale vaardigheden dragen ook bij aan de verbondenheid met school en leeftijdsgenoten (Carney et al., 2017; Liu et al., 2020; Merritt et al., 2020). Daarbij zorgt meer sociaal contact voor toenemende sociale competenties, zoals het leggen van nieuwe contacten (Stump et al., 2010).

Eerder onderzoek wijst uit dat assertiviteit tot een sterker gevoel van verbondenheid met leeftijdsgenoten, ouders en buurt leidt (Brutsaert, 2006; Liermann & Norton, 2016). Brutseart (2006) gebruikt echter een onderzoeksgroep bestaande uit scholieren van gescheiden scholen in België, waarbij jongens en meisjes geen gezamenlijke lessen volgden. Dit is niet representatief voor de huidige invulling van het onderwijs in Nederland. Onderzoek laat daarnaast wel zien dat het aanleren van assertiviteit in interventies zorgt voor een sterkere verbondenheid tussen ouders en adolescenten (Liermann & Norton, 2016). Dit komt onder andere door betere communicatie. Onderzoek om deze conclusie te ondersteunen is gering, daarom is nieuw onderzoek nodig.

De relatie tussen assertiviteit en verbondenheid met leeftijdsgenoten wordt ook andersom gevonden. De mate van verbondenheid draagt namelijk bij aan de ontwikkeling van assertiviteit (Paricio et al., 2020; Sarkova et al., 2013). Wanneer adolescenten zich verbonden voelen met familie, school, leeftijdsgenoten, buurt en de samenleving, zullen zij een hogere mate van assertiviteit laten zien. De buurt wordt als belangrijke factor gezien bij de ontwikkeling van sociale vaardigheden van adolescenten, waaronder ook assertiviteit valt (Lenzi et al., 2013; D. Wang et al., 2020). Dit komt doordat zij vaak langere tijd in dezelfde buurt wonen tijdens het opgroeien. Ook leidt een sterkere mate van verbondenheid met vrienden tot het durven vragen van hulp, wat wordt gezien als een onderdeel van assertiviteit (Shin, 2018). Door een sterkere mate van verbondenheid komen adolescenten vaker in sociale situaties terecht, waardoor zij psychologisch weerbaarder worden (Sarkova et al., 2013).

In de relatie tussen de mate van assertiviteit en het gevoel van verbondenheid kunnen verschillen in geslacht worden gevonden. Zo zijn meisjes meer gericht op leeftijdsgenoten en passen zij zich aan in relatie tot hen (Bassen & Lamb, 2006; Engels et al., 2002). Hierdoor vinden zij het belangrijk om meer te streven naar een gevoel van verbondenheid. Meisjes maken hierbij gebruik van hun sociale vaardigheden, zoals assertiviteit, terwijl jongens hun assertiviteit meer los van de context laten staan. Zij hoeven geen verbondenheid te ervaren met anderen om meer assertiviteit te laten zien (Bassen & Lamb, 2006). Ook onderzoek van Shin (2018) laat zien dat meisjes meer om hulp vragen in aanwezigheid van vrienden met wie zij zich verbonden voelen, dan jongens. Meisjes vertonen dus meer assertiviteit in sociale contexten dan jongens, waardoor zij ook meer verbondenheid zullen laten zien.

De relatie tussen het uiten van emoties en verbondenheid is reeds aangetoond in onderzoek. Door emoties te uiten is het voor de omgeving gemakkelijker om de psychologische gesteldheid te interpreteren (Mauss et al., 2011). Dit kan als gevolg hebben

dat de sociale verbondenheid wordt vergroot. Liao & Weng (2018) tonen aan dat dit proces komt doordat mensen zich aangetrokken voelen tot mensen die positieve emoties tonen. Het uiten van emoties zorgt er daarnaast voor dat adolescenten zich meer verbonden voelen met vrienden, doordat zij ervaringen en emoties met elkaar delen (Wagner et al., 2014). Verbondenheid kan ook zorgen voor de uiting van emoties (Cwir et al., 2011). Vreemden nemen bijvoorbeeld gemakkelijker elkaars emoties over en uiten dit sneller wanneer zij zich verbonden voelden met de ander. Ook uiten jongvolwassenen sneller hun emoties bij leeftijdsgenoten waarmee zij zich verbonden voelen, dan bij leeftijdsgenoten waarmee zij dit niet voelen (Marroquín et al., 2019). Verder onderzoek is hier echter nog gewenst omdat de verbondenheid tijdens de coronacrisis nog niet is gemeten en verschillende onderzoeken niet-westers zijn.

Bij het uiten van emoties spelen geslachtsverschillen een rol. Jongens lijken sensitiever te zijn voor boze stimuli en zij focussen zich op praktische interacties, terwijl meisjes meer focussen op het uiten van emoties en het interpreteren van gezichtsuitdrukkingen (Proverbio, 2021; Tenenbaum et al., 2011). Daarnaast tonen meisjes op het gebied van emotieregulatie meer probleemoplossend vermogen en emotionele expressie, daarom maken zij over het algemeen meer gebruik van hun vermogen om emoties te uiten (Pascual et al., 2016).

Over het gevoel van verbondenheid is nog maar beperkt onderzoek gedaan, daarbij is de relatie met assertiviteit en sociale vaardigheden nog niet vaak bekeken. Ook is de invloed van de coronacrisis op de verbondenheid nog niet meegenomen in onderzoeken naar sociale vaardigheden. Zo levert dit onderzoek een bijdrage aan het onderzoeksveld. De onderzoeksvraag luidt als volgt: 'Wat is de relatie tussen sociale vaardigheden en het gevoel van verbondenheid van adolescenten tussen de 12 en 16 jaar tijdens de coronacrisis?'. Deze hoofdvraag wordt aangevuld met de volgende deelvragen: (1) 'Wat is de relatie tussen de mate van assertiviteit en het gevoel van verbondenheid tijdens de coronacrisis van adolescenten tussen de 12 en 16 jaar?'; (2) 'Wat is de relatie tussen uiten van emoties en het gevoel van verbondenheid tijdens de coronacrisis van adolescenten tussen de 12 en 16 jaar?'. Bij alle onderzoeksvragen wordt geslacht als moderator onderzocht.

Aan de hand van de bestudeerde literatuur kunnen verschillende hypothesen worden opgesteld. Allereerst wordt verwacht dat er een positieve relatie aanwezig is in tussen de mate van assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid van adolescenten tijdens de coronacrisis. Ten tweede wordt een sterker positief verband verwacht tussen sociale vaardigheden en verbondenheid voor meisjes dan voor jongens.

Methode

Procedure

In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van data uit het *Stress Less Project*. Vanuit dit project werden eerst drie klassikale lessen gegeven over stress. Hierna konden leerlingen zichzelf opgeven voor vaardigheidstrainingen om te leren omgaan met stress. Aan deze leerlingen werd ook gevraagd verschillende zelfrapportage vragenlijsten in te vullen in het kader van onderzoek. Na de inschrijving is actieve toestemming voor deelname en gebruik van antwoorden aan zowel de leerling als de ouders gevraagd. Jongeren konden kiezen of zij al dan niet mee wilden werken aan het onderzoek en konden stoppen wanneer zij wilden. In het toestemmingsformulier was te lezen dat de antwoorden anoniem en op groepsniveau werden opgeslagen, waardoor zij niet te herleiden waren naar de jongere. De vragenlijsten zijn afgenomen op de locaties van de deelnemende scholen, waarbij de leerlingen de vragenlijsten in ongeveer een halfuur online ingevuld hebben. Daarnaast zijn de vragenlijsten afgenomen op verschillende meetmomenten. In februari/maart 2020 (T1) hebben alle leerlingen een voormeting gedaan. Door de opkomst van de coronacrisis en de daardoor abrupte stop van de trainingen is de nulmeting in september/oktober 2020 (T2) nogmaals uitgevoerd. Hierbij waren vragen over de coronacrisis toegevoegd. Vervolgens is een nameting uitgevoerd in december 2020 (T3). De huidige data komen uit de vragenlijsten die zijn afgenomen in september/oktober 2020 (T2), dit was tijdens de coronacrisis. Voorafgaand aan het huidige onderzoek is toestemming gevraagd voor de uitvoering aan de Ethische Commissie van de faculteit Sociale Wetenschappen aan de Universiteit Utrecht (UU-SER).

Participanten

In dit onderzoek is een selecte streekproef genomen van 179 middelbare scholieren in de leeftijd van 12 tot 16 jaar. Deze scholieren zitten in de onderbouw van vier verschillende middelbare scholen in omgeving Den Haag, onderverdeeld in verschillende onderwijsniveaus wisselend van vmbo tot vwo. De participanten hebben een gemiddelde leeftijd van 14,1 jaar (SD = .82).

Meetinstrumenten

Sociale vaardigheden

Om de variabele sociale vaardigheden te meten wordt gebruik gemaakt van de SIG-A. Dit is een vragenlijst die de angst in sociale situaties en de frequentie daarvan meet (Bijstra & Oostra, 1995). De vragenlijst bestaat uit 47 items die onderverdeeld zijn in vier schalen, namelijk het uiten van negatieve gevoelens, uiten van positieve gevoelens, uiten van onzekerheid en jezelf kenbaar maken. In het huidige onderzoek zijn deze schalen

onderverdeeld in twee subschalen, namelijk assertiviteit in het uiten van onzekerheid en jezelf kenbaar maken en het uiten van emoties met het uiten van negatieve en positieve gevoelens. Hierbij werden twee vragen gesteld, namelijk 'Hoe eng vind je wat hier staat?' en 'Hoe vaak doe je wat hier staat?'. Voorbeelden van items van de SIG-A zijn voor de schaal assertiviteit: 'iemand om kritiek vragen op iets wat jij gemaakt hebt' en voor de schaal uiten van emoties: 'tegen iemand zeggen dat je erg tevreden bent over iets dat je hebt gedaan'. De vragen over sociale vaardigheden zijn beantwoord aan de hand van een vierpunts-Likertschaal met de antwoordopties 'helemaal niet (=1), een beetje (=2), nogal (=3), heel erg (=4)'. De vragen over de frequentieschaal worden beantwoord aan de hand van een vijfpunts-Likertschaal met de antwoordopties 'nooit (=1), zelden (=2), soms (=3), meestal (=4), altijd (=5)'. In dit onderzoek is alleen gebruik gemaakt van de antwoorden van de frequentieschaal.

De SIG-A wordt als een betrouwbare vragenlijst gezien, want op de totaalschaal wordt een Cronbach's alpha (α) van boven de .70 gescoord, namelijk .95 (Bijstra & Oostra, 1995). Engels et al. (2002) hebben de betrouwbaarheid gemeten voor de angstschaal en de frequentieschaal. Beide schalen zijn betrouwbaar met een α van respectievelijk .89 en .90. De COTAN-documentatie geeft aan dat de vragenlijst betrouwbaar is, maar onvoldoende scoort op de kwaliteit van de handleiding, normen en criteriumvaliditeit (COTAN, 1999). Deze beoordelingen zijn alle sterk verouderd, daarom zijn er vraagtekens te zetten bij de betrouwbaarheid van deze gegevens. In het huidige onderzoek is gemeten dat de α voor de gehele vragenlijst .99 is. Dit betekent dat er uitstekende interne consistentie is. De α voor de twee aparte schalen is .89 voor assertiviteit en .90 voor het uiten van emoties. Dit betekent dat er sprake is van een goede interne consistentie.

Verbondenheid tijdens de coronacrisis

Naast de vragen over de sociale vaardigheden van de adolescenten is ook de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis gemeten. Dit is gedaan door vier zelfontwikkelde stellingen voor te leggen, namelijk: 'Door de coronacrisis is het gevoel van verbondenheid met...'. Hierop is geantwoord aan de hand van een vijfpunts-Likertschaal bestaande uit de antwoordopties 'veel minder sterk (=1), minder sterk (=2), even sterk (=3), sterk (=4), veel sterker (=5)'. De vragen gingen over vrienden, familie, buurt en de Nederlandse maatschappij.

Doordat de vragen zelf zijn ontwikkeld, is vooraf geen onderzoek gedaan naar de betrouwbaarheid van de vragen. Dit is daarom achteraf gedaan aan de hand van het zelf berekenen van de α , deze is .67.

Analyseplan

In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van een samenhangonderzoeksvraag. Hierbij is sociale vaardigheden de onafhankelijke variabele en verbondenheid tijdens de coronacrisis de afhankelijke variabele. Allereerst wordt bekeken of er een verband is tussen deze twee variabelen. Daarna wordt bekeken of de moderator geslacht van invloed is op de uitkomst van dit eventuele verband.

De variabelen assertiviteit, het uiten van emoties, sociale vaardigheden en verbondenheid tijdens de coronacrisis worden gemeten op interval niveau. De antwoordopties hebben namelijk een rangorde en er is sprake van een verschil tussen de waarden op de Likertschaal. De moderator geslacht wordt gemeten op nominaal niveau, omdat er gekozen kan worden tussen het geslacht jongen of meisje, waarbij er geen rangorde bestaat tussen de opties.

Om de samenhang tussen assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met verbondenheid tijdens de coronacrisis te meten, worden verschillende enkelvoudige lineaire regressieanalyses uitgevoerd in *IBM SPSS Statistics 26* (Field, 2015). Er is voor deze analyse gekozen omdat er sprake is van een samenhangonderzoeksvraag en de variabelen van intervalmeetniveau zijn. Allereerst zal door middel van een spreidingsdiagram gekeken worden of er sprake is van een verband tussen sociale vaardigheden en de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis. Vervolgens worden twaalf enkelvoudige lineaire regressieanalyses uitgevoerd. Door deze regressieanalyses wordt bekeken hoe sterk het eventuele verband tussen de variabelen is. Dit wordt gedaan door de variabelen assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden uit te zetten tegen de verschillende vormen van verbondenheid tijdens de coronacrisis. De verschillende soorten verbondenheid worden apart geanalyseerd omdat er tijdens de data-inspectie grote verschillen te zien waren in de individuele resultaten van de vragen over verbondenheid tijdens de coronacrisis. Vervolgens wordt door middel van *PROCESS* bekeken of er sprake is van een effect voor de moderator geslacht in de relatie tussen de subschalen assertiviteit, het uiten van emoties en de totale schaal sociale vaardigheden met de afhankelijke variabele verbondenheid tijdens de coronacrisis (Hayes, 2013).

Voordat een regressieanalyse uitgevoerd kan worden, moet er worden voldaan aan verschillende assumpties (Field, 2015). Dit wordt gedaan zodat duidelijk is of er geldige conclusies kunnen worden getrokken uit de data. Allereerst moet er sprake zijn van een normaalverdeling tussen de variabelen. Daarnaast moeten er lineariteit, homoscedasticiteit, amper tot geen multicollineariteit en zo min mogelijk bivariate uitbijters zijn. Mocht er niet voldaan worden aan deze assumpties, dan kan de analyse uitgevoerd worden als de schendingen geen grote invloed hebben op de betrouwbaarheid van de resultaten.

Resultaten

Data-inspectie

Tijdens de data-inspectie werd een groot verschil geconstateerd tussen de antwoorden per onderdeel van verbondenheid, waarbij verbondenheid met de Nederlandse maatschappij duidelijk minder aanwezig was. Hierdoor was het niet representatief om de verschillende onderdelen van verbondenheid samen te voegen. Om deze reden is de variabele verbondenheid tijdens de coronacrisis voor de analyse opgedeeld in verbondenheid met vrienden, familie, buurt en de Nederlandse samenleving.

Uit de assumptiecontrole blijkt dat de voorwaarden normaalverdeling en homoscedasticiteit geschonden zijn, de data liggen namelijk symmetrisch in het midden gecentreerd. De te grote groep in het midden leidt ertoe dat de resultaten voor deze groep erg exact zijn, dus dat deze resultaten niet snel fouten zullen bevatten. Echter, de groepen buiten het midden zullen juist eerder fouten bevatten. Ondanks de schending van deze assumpties kan de analyse toch worden uitgevoerd. De reden hiervoor is dat het gevoel van verbondenheid tijdens de coronacrisis wordt gemeten met één vraag. Dit verklaart de resultaten in de normaalverdeling en homoscedasticiteit. Van de vijf antwoordopties zullen de participanten vaak aangeven dat zij geen verschil ervaren, omdat zij geneigd zijn een neutrale antwoordoptie te kiezen. Dit zorgt voor een hogere concentratie resultaten in het midden.

Beschrijvende statistiek

Voor dit onderzoek zijn 179 participanten meegenomen, waarvan 82 jongens (45,8%) en 97 meisjes (54,2%). De gemiddelde leeftijd van de participanten is 14,1 jaar ($Min = 12.79$, $Max = 16.49$, $SD = .82$). Om een duidelijk beeld te krijgen van de etnische achtergronden van de participanten, is gevraagd waar zij geboren zijn. Veel participanten zijn in Nederland geboren ($N = 167$, 93,3%), maar omschrijven zichzelf met een andere etniciteit. Daarom is ervoor gekozen om ook te vragen hoe zij zichzelf zien. Ongeveer een kwart geeft zichzelf een dubbele etniciteit waarvan Nederlands er één is ($N = 37$, 22,3%). Verder komen Turks (6,1%) en Marokkaans (4,5%) veel voor, terwijl andere etniciteiten zoals Engels (0,6%), Pakistaans (0,6%) of Pools (0,6%) weinig te zien zijn. In Tabel 1 zijn de beschrijvende statistiek voor schoolniveau en etniciteit te vinden.

Tabel 1

Beschrijvende statistiek voor Mate van assertiviteit, uiten van emoties en Sociale vaardigheden

	Jongens (N, %)	Meisjes (N, %)	Totaal (N, %)
Participanten	82 (45,8%)	97 (54,2%)	179 (100%)
Schoolniveau			
Mavo	21 (25,6%)	36 (37,1%)	57 (31,8%)
Mavo/havo	25 (30,5%)	22 (22,7%)	47 (26,3%)
Havo	11 (13,4%)	16 (16,5%)	27 (15,1%)
Havo/vwo	8 (9,8%)	5 (5,2%)	13 (7,3%)
Vwo	17 (20,7%)	18 (18,5%)	35 (19,5%)
Etniciteit			
Westers	53 (64,6%)	56 (57,7%)	109 (60,9%)
Niet-Westers	15 (18,3%)	23 (23,7%)	38 (21,2%)
Overig	14 (17,1%)	18 (18,6%)	32 (17,9%)
Nederlands	46 (56,1%)	44 (45,4%)	90 (50,3%)
Niet-Nederlands	36 (43,9%)	53 (54,6%)	89 (49,7%)

Noot. Mavo = basis, kader, theoretische en gemengd theoretische leerweg, Vwo = vwo en gymnasium, *Etniciteit* = Ik zie mezelf als..., *Overig* = Ik zie mezelf als Westers en Niet-Westers.

Analyses

De resultaten uit de verschillende regressieanalyses zijn hieronder weergegeven per actor waar de adolescent zich al dan niet mee verbonden voelt tijdens de coronacrisis.

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met vrienden

Om de samenhang tussen de mate van assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis met vrienden te meten, zijn drie enkelvoudige regressieanalyses uitgevoerd. Hieruit is geen significant verband naar voren gekomen voor de mate van assertiviteit en verbondenheid tijdens de coronacrisis ($F(1,177) = 3.687$) (Tabel 2). Uit de resultaten blijkt dat er wel een significante positieve relatie is tussen de mate van uiten van emoties ($F(1,177) = 9.235$) en de sociale vaardigheden ($F(1,177) = 7.655$) met de verbondenheid tijdens de coronacrisis met vrienden, alhoewel dit effect klein is (Field, 2015). De totale variantie in verbondenheid tijdens de coronacrisis met vrienden kan voor vijf procent verklaard worden door het uiten van emoties en voor vier procent door de sociale vaardigheden van de adolescenten. Ook de invloed van de moderator geslacht is gemeten. Hierbij is geen invloed gevonden van

geslacht op de variabelen assertiviteit ($F(3,175) = .888$), uiten van emoties ($F(3,175) = 2.036$) en de totale schaal sociale vaardigheden ($F(3,175) = 1.765$) (Tabel 3).

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met familie

Om het verband tussen de mate van assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis met familie te meten, zijn drie enkelvoudige regressieanalyses uitgevoerd. Hieruit blijkt dat voor de mate van assertiviteit ($F(1,177) = 4.495$), het uiten van emoties ($F(1,177) = 5.988$) en de totale schaal sociale vaardigheden ($F(1,177) = 6.462$) een positief, significant verband aanwezig is, alhoewel dit effect klein is (Tabel 2) (Field, 2015). De totale variantie in verbondenheid tijdens de coronacrisis met familie kan voor drie procent verklaard worden door de mate van assertiviteit en het uiten van emoties en voor vier procent door sociale vaardigheden. Ook de invloed van de moderator geslacht is gemeten. Voor de mate van assertiviteit ($F(3,175) = 2.236$), de mate van uiten van emoties ($F(3,175) = 1.863$) en sociale vaardigheden ($F(3,175) = 2.237$) is geen significante invloed gevonden (Tabel 3).

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met buurt

De enkelvoudige regressieanalyses tussen de mate van assertiviteit ($F(1,177) = 6.811$), het uiten van emoties ($F(1,177) = 7.421$) en sociale vaardigheden ($F(1,177) = 8.884$) met verbondenheid tijdens de coronacrisis met de buurt geven een significant verband aan (Tabel 2). De totale variantie in verbondenheid tijdens de coronacrisis met de buurt kan voor vier procent verklaard worden door de mate van assertiviteit en het uiten van emoties en voor vijf procent door sociale vaardigheden. Dit is een positief verband en betreft een klein effect (Field, 2015). Als daarbij wordt gekeken naar de moderator geslacht, dan blijkt dat hierbij geen significante invloed wordt gezien (Tabel 3). Dit geldt voor de mate van assertiviteit ($F(3,175) = 1.285$), het uiten van emoties ($F(3,175) = 1.801$) en sociale vaardigheden ($F(3,175) = 1.721$).

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met Nederlandse maatschappij

De enkelvoudige regressieanalyses tussen de mate van assertiviteit ($F(1,177) = 1.551$), het uiten van emoties ($F(1,177) = 2.311$) en de totale schaal sociale vaardigheden ($F(1,177) = 2.498$) met de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis met de Nederlandse maatschappij laten geen significante verbanden zien (Tabel 2). Als hierbij naar de invloed van de moderator geslacht wordt gekeken, dan blijkt ook deze geen significante invloed aan te tonen voor de mate van assertiviteit ($F(3,175) = .301$), het uiten van emoties ($F(3,175) = .514$) en sociale vaardigheden ($F(3,175) = .449$) (Tabel 3).

Tabel 2

Regressiecoëfficiënten Mate van assertiviteit, Emoties uiten, Sociale vaardigheden, Mate van verbondenheid met benoemde actoren tijdens de coronacrisis

	<i>Vrienden</i>				<i>Familie</i>				<i>Buurt</i>				<i>Nederlandse maatschappij</i>			
	<i>B</i>	β	<i>se</i>	R^2	<i>B</i>	β	<i>se</i>	R^2	<i>B</i>	β	<i>se</i>	R^2	<i>B</i>	β	<i>se</i>	R^2
Assertiviteit	.214	.143	.112	.020	.214*	.157	.114	.025	.262*	.192	.100	.037	.118	.093	.095	.009
Emoties uiten	.303*	.223	.100	.050	.252*	.181	.103	.033	.248**	.201	.091	.040	.130	.114	.086	.013
Sociale vaardigheden	.306**	.204	.111	.041	.289*	.188	.114	.035	.299**	.219	.100	.048	.150	.118	.095	.014

*Noot. * $p < .05$, ** $p < .01$*

Tabel 3*Interactie-termen Schaal * Geslacht voor de verschillende mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis*

	Vrienden				Familie				Buurt				Nederlandse maatschappij			
	R^2	<i>B</i>	<i>se</i>	<i>p</i>	R^2	<i>B</i>	<i>se</i>	<i>p</i>	R^2	<i>B</i>	<i>se</i>	<i>p</i>	R^2	<i>B</i>	<i>se</i>	<i>p</i>
Assertiviteit		.126	.166	.711	.001	.201	.995		.160	.145	.271		.005	.147	.976	
Geslacht		-.455	.881	.606	-1.466	.921	.113		-.545	.871	.532		-.648	.868	.456	
Assertiviteit		.152	.259	.449	.387	.272	.086		.174	.252	.281		.188	.252	.824	
* Geslacht																
Model 1	.024				.048				.041				.014			
EU		.308	.167	.067	.171	.198	.388		.220	.143	.127		.033	.154	.829	
Geslacht		.075	.736	.919	-.526	.834	.529		-.118	.677	.861		-.523	.709	.461	
EU *		.002	.238	.078	.118	.266	.138		.055	.213	.149		.164	.224	.637	
Geslacht																
Model 2	.051				.041				.042				.018			
SV		-.112	.186	.948	.124	.227	.548		.239	.167	.937		.034	.170	.553	
Geslacht		-.373	.879	.860	-.992	.966	.306		-.289	.857	.736		-.632	.865	.466	
SV *		.112	.269	.156	.255	.294	.086		.103	.257	.165		.190	.260	.718	
Geslacht																
Model 3	.043				.049				.050				.019			

Noot. EU = Emoties uien, SV = Sociale vaardigheden

Discussie

Conclusie

In het huidige onderzoek is een antwoord gezocht op de volgende hoofdvraag: 'Wat is de relatie tussen sociale vaardigheden en het gevoel van verbondenheid van adolescenten tussen de 12 en 16 jaar tijdens de coronacrisis?'. Deze hoofdvraag werd ondersteund door de deelvragen: 'Wat is de relatie tussen de mate van assertiviteit en het gevoel van verbondenheid tijdens de coronacrisis van adolescenten tussen de 12 en 16 jaar?' en 'Wat is de relatie tussen uiten van emoties en het gevoel van verbondenheid tijdens de coronacrisis van adolescenten tussen de 12 en 16 jaar?'. Daarnaast is geslacht meegenomen als moderator.

Allereerst werd verwacht dat er een positieve relatie aanwezig zou zijn tussen de mate van assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis. Ook werd gerekend op een interactie-effect van geslacht, waarbij de relatie voor meisjes positief en sterker zou zijn dan voor jongens.

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met vrienden

Wanneer wordt gekeken naar de relatie tussen de variabelen assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid met vrienden, dan kan de eerste hypothese gedeeltelijk worden aangenomen. Er is namelijk een positieve relatie gevonden tussen de het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid. Dit wil zeggen dat personen met een hogere score op sociale vaardigheden en het vermogen om emoties adequaat te uiten, een sterkere verbondenheid voelen met vrienden als gevolg van de coronacrisis. Tegen de verwachting in is er geen relatie gevonden tussen assertiviteit en de mate van verbondenheid met vrienden. Onderzoek om deze bevinding te ondersteunen, is echter niet te achterhalen. Aangeraden wordt daarom dat door middel van vervolgonderzoek een verklaring gezocht wordt voor deze uitkomst.

De tweede hypothese moet worden verworpen, aangezien de moderator geslacht geen invloed lijkt te hebben op de relatie tussen sociale vaardigheden en mate van verbondenheid. Dit is ook voor de subschalen mate van assertiviteit en het uiten van emoties het geval. Ayers et al. (2021) ondersteunen deze conclusie in hun onderzoek, zij hebben vriendschap tijdens de coronacrisis onderzocht en vonden dat er minder verandert dan vooraf werd gedacht. Ze vonden geen positieve of negatieve impact op vriendschappen, maar wel grotere tevredenheid in de bestaande vriendschappen. In dit onderzoek werden, net zoals in het huidige onderzoek, geen significante verschillen voor geslacht gevonden.

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met familie

Betreffende de relatie tussen assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid met familie, kan de eerste hypothese worden aangenomen. Aan de hand van de resultaten kan namelijk geconcludeerd worden dat er sprake is van een positieve relatie tussen de variabelen. Geslacht heeft geen invloed op de relatie, waardoor de tweede hypothese moet worden verworpen. Dit komt overeen met het onderzoek van Witherspoon et al. (2009), zij concluderen dat de mate van verbondenheid die jongens en meisjes ervaren met hun familie niet verschilt.

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met buurt

De eerste hypothese kan worden aangenomen als wordt gekeken naar het verband tussen mate van assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis met de buurt. Dit verband is voor alle drie de variabelen positief. Geslacht heeft geen invloed op het verband tussen sociale vaardigheden, mate van assertiviteit en het uiten van emoties met de mate van verbondenheid met de buurt. Dit zorgt ervoor dat de tweede hypothese wordt verworpen, want de verbondenheid met de buurt laat geen verschillen zien voor geslacht. Witherspoon et al. (2019) ondersteunen deze bevinding, want zij komen in hun onderzoek tot eenzelfde conclusie.

Verbondenheid tijdens de coronacrisis met de Nederlandse maatschappij

Als wordt gekeken naar het verband tussen de mate van assertiviteit, het uiten van emoties en sociale vaardigheden met de mate van verbondenheid tijdens de coronacrisis met de Nederlandse maatschappij, dan blijkt hier geen verband aanwezig te zijn. Dit geldt voor zowel de totale schaal sociale vaardigheden, als voor de subschalen mate van assertiviteit en het uiten van emoties. De eerste hypothese moet dus worden verworpen. De afwezige relatie komt overeen met het onderzoek van Su & Shen (2021). Zij beweren dat het coronavirus juist zorgt voor het naleven van de eigen ideologie, in plaats van een sterker nationalisme. Dit kan verklaren waarom adolescenten zich minder sterk verbonden voelen met Nederland door de coronacrisis. Ook de moderator geslacht heeft geen invloed op de verschillende mogelijke verbanden. Een verklaring hiervoor kan zijn dat er als gevolg van de coronacrisis meer globalisatie is opgetreden voor gehele samenlevingen, voor zowel jongens als meisjes (Farzanegan et al., 2021). Daarom is de tweede hypothese ook verworpen.

Limitaties

Het uitgevoerde onderzoek kent verschillende limitaties. Allereerst bevatten de vragen over de onderverdeling van verbondenheid tijdens de coronacrisis maar één item. Ondanks dat dit een negatief effect kan hebben op de interne betrouwbaarheid van het

construct verbondenheid, kan geconcludeerd worden dat dit effect waarschijnlijk klein is. In de vragenlijst werd namelijk letterlijk gevraagd in hoeverre de adolescent zich door de coronacrisis verbonden voelde met hun vrienden, familie, buurt en de Nederlandse maatschappij. Hierdoor is de kans op ambiguïteit klein. Het huidige onderzoek is van grote waarde, omdat dit onderzoek als een van de eersten iets zegt over verbondenheid tijdens de coronacrisis. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek naar verbondenheid is om meer vragen toe te voegen.

Een volgende limitatie is de representativiteit van de participanten van dit onderzoek. Dit waren scholieren van vier middelbare scholen in de omgeving Den Haag. Aangezien al deze scholieren uit hetzelfde gebied in Nederland kwamen, namelijk de Randstad, kan niet met zekerheid gezegd worden of de samenstelling van leerlingen van deze scholen overeenkomt met scholen in de rest van Nederland. Hierdoor bestaat de kans dat de resultaten niet generaliseerbaar zijn. Echter, de diversiteit van leerlingen van de scholen was wel groot. Bij het huidige onderzoek werden namelijk scholieren van vmbo, havo en vwo betrokken. Dit verhoogt de generaliseerbaarheid, omdat de kans hierdoor groter is dat de populatie overeenkomt met de daadwerkelijke populatie van scholieren.

Een laatste limitatie is het gebruik van één meetmoment, waardoor er geen uitspraken gedaan kunnen worden over veranderingen van verbondenheid gedurende de coronacrisis. Tijdens het huidige meetmoment was Nederland niet meer in lockdown en was er geen sprake van thuisonderwijs. Dit kan ervoor hebben gezorgd dat het effect van sociale vaardigheden op de verandering in de mate van verbondenheid door de coronacrisis minder sterk is, omdat zij nog wel dagelijks contact hadden met hun medeleerlingen en docenten.

Om de uiteindelijke invloed van een lockdown, zoals de coronacrisis, op de sociale vaardigheden in relatie met de mate van verbondenheid te onderzoeken, wordt aangeraden om bij een eventuele volgende lockdown direct vragenlijsten af te nemen bij scholieren.

Vervolgonderzoek

Weinig onderzoek is gedaan naar de relatie tussen sociale vaardigheden en de mate van verbondenheid, terwijl dit een belangrijk onderzoeksveld is. Sociale vaardigheden kunnen namelijk een rol spelen bij het voorkomen van een verminderde verbondenheid, waardoor er minder psychologische problemen zijn. Ondanks dat het huidige onderzoek een bijdrage levert aan het wetenschappelijk inzicht in deze relatie, wordt verdiepend onderzoek aangeraden. Allereerst wordt, zoals hierboven al benoemd, replicatieonderzoek aangeraden om een beter beeld te krijgen van de mate van verbondenheid gedurende een lockdown en het effect van sociale vaardigheden op deze verbondenheid.

Daarnaast wordt aangeraden om de invloed van de sociaaleconomische status (SES) als moderator voor verbondenheid te onderzoeken. Het aantal beschikbare middelen en de kwaliteit hiervan om contact te houden met de omgeving tijdens de coronacrisis hangen namelijk af van de SES van het gezin (Tang, 2015). Een lagere SES kan daarom een negatieve invloed hebben op de mate van betrokkenheid bij de omgeving (Steptoe & Feldman, 2001; Dias et al., 2018). Aangezien het contact tijdens de coronacrisis voornamelijk online plaatsvindt, kan dit invloed hebben op de verbondenheid die adolescenten uit een lagere SES ervaren, omdat zij niet beschikken over de middelen voor dit online contact (Garfin, 2020). Aangeraden wordt om hier verder onderzoek naar te doen.

Een laatste voorstel voor vervolgonderzoek is het onderzoeken van de invloed van brusjes als moderator op de relatie tussen sociale vaardigheden en mate van verbondenheid. Uit de vragenlijsten bleek dat veel participanten drie of meer brusjes hebben, daarom kan onderzoek hiernaar interessant zijn. Het blijkt namelijk dat adolescenten die meer brusjes hebben zich minder snel alleen voelen (Ang, 2016). Anderzijds kan de aanwezigheid van brusjes ook zorgen voor meer conflict thuis, wat mogelijk een negatief effect op verbondenheid kan hebben (Magson et al., 2021). Vervolgonderzoek zou een eventuele relatie kunnen aantonen.

Implicaties

Het huidige onderzoek draagt bij aan het wetenschappelijke veld door nieuwe kennis over de relatie tussen sociale vaardigheden en verbondenheid tijdens de coronacrisis aan te leveren. Deze kennis kan gebruikt worden voor preventieve interventies om de negatieve effecten van een verminderde verbondenheid als gevolg van de coronacrisis tegen te gaan. Ook kunnen de resultaten van dit onderzoek gebruikt worden om de verbondenheid tijdens gelijksoortige crisissen zo hoog mogelijk te houden, waardoor psychologische problemen vermeden kunnen worden. Sociale vaardigheden kunnen worden aangeleerd en dit kan geïmpliceerd worden in het onderwijs. Eerder onderzoek heeft namelijk aangetoond dat een sociale vaardigheidstraining zorgde voor meer verbondenheid (Karcher, 2004; Liermann & Norton, 2016). De grotere verbondenheid die het individu ervaart, zou als buffer kunnen fungeren in moeilijke situaties, zoals het coronavirus (Nitschke et al., 2021) Dit verkleint vervolgens de kans op mentale problemen en psychopathologie bij adolescenten (Lamblin et al., 2017).

Kortom kan uit het huidige onderzoek worden geconcludeerd dat sociale vaardigheden een positieve invloed hebben op de mate van verbondenheid van adolescenten tijdens de coronacrisis, behalve bij de mate van verbondenheid met de

Nederlandse maatschappij. Voor de invloed van geslacht is tegen de verwachting in geen resultaat gevonden.

Literatuur

- Ang, C. S. (2016). Types of social connectedness and loneliness: The joint moderating effects of age and gender. *Applied Research Quality Life, 11*, 1173–1187. <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1007/s11482-015-9428-5>
- Allen, K., Ryan, T., Gray, D. L., McInerney, D. M., & Waters, L. (2013). Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. *The Australian Educational and Developmental Psychologist, 31*(1), 18-31. <https://doi.org/10.1017/edp.2014.2>
- Ayers, J., Beltran, D. G., Van Horn, A., Cronk, L., Todd, P. M., & Aktipis, A. (2021). The changing landscape of friendship in the pandemic: Males, younger people, and less educated people experience more negative effects of the pandemic on their friendships. <https://doi.org/10.31234/osf.io/wkj4x>
- Barber, B. K., & Schluterman J. M. (2008). Connectedness in the lives of children and adolescents: a call for greater conceptual clarity. *Journal of Adolescent Health, 43*(3), 209-216. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2008.01.012>
- Bassen, C. R., & Lamb, M. E. (2006). Gender differences in adolescents' self-concepts of assertion and affiliation. *European Journal of Developmental Psychology, 3*(1), 71-94. <https://doi.org/10.1080/17405620500368212>
- Beauchamp, M. H., & Anderson, V. (2010). SOCIAL: An integrative framework for the development of social skills. *Psychological Bulletin, 136*(1), 39-64. <http://dx.doi.org/10.1037/a0017768>
- Berger, C., Deutsch, N., Cuadros, O., Franco, E., Rojas, M., Roux, G., & Sánchez, F. (2020). Adolescent peer processes in extracurricular activities: Identifying developmental opportunities. *Children and Youth Services Review, 118*, 105457. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2020.105457>
- Barry, C., & Wentzel, K. (2006). Friend influence on prosocial behavior: The role of motivational factors and friendship characteristics. *Developmental Psychology, 42*(1), 153-163. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.42.1.153>

- Bijstra, J. O., & Oostra, L. (1995). Sociale vaardigheid van adolescenten in kaart gebracht. *Kind en adolescent, 16*(4), 167-171. <http://dx.doi.org/10.1007/BF03060781>
- Blakemore, S.-J. (2012). Development of the social brain in adolescence. *Journal of the Royal Society of Medicine, 105*(3), 111-116. <https://doi.org/10.1258/jrsm.2011.110221>
- Blakemore, S.-J., & Mills, K. L. (2014). Is adolescence a sensitive period for sociocultural processing? *Annual Review of Psychology, 65*(1), 187-207. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115202>
- Branquinho, C., Kelly, C., Arevalo, L., Santos, A., & de Matos, M. G. (2020). "Hey, we also have something to say": A qualitative study of portuguese adolescents' and young people's experiences under COVID-19. *Journal of Community Psychology, 48*(8), 2740-2751. <https://doi.org/10.1002/jcop.22453>
- Brutsaert, H. (2006). Gender-role identity and perceived peer group acceptance among early adolescents in Belgian mixed and single-sex schools. *Gender and education, 18*(6), 635-649. <http://dx.doi.org/10.1080/09540250600980204>
- Carney, J. V., Kim, H., Hazler, R. J., & Guo, X. (2017). Protective factors for mental health concerns in urban middle school students: The moderating effect of school connectedness. *Professional School Counseling, 21*(1), 1-9. <http://dx.doi.org/10.1177/2156759X18780952>
- Cascio, C. J., Moore, D., & McGlone, F. (2019). Social touch and human development. *Developmental Cognitive Neuroscience, 35*, 5-11. <https://doi.org/10.1016/j.dcn.2018.04.009>
- Cwir, D., Carr, P. B., Walton, G. G., & Spencer, S. J. (2011). Your heart makes the first move: Cues of social connectedness cause shared emotions and physiological states among strangers. *Journal of Experimental Social Psychology, 47*(1), 661-664. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jesp.2011.01.009>
- De Figueiredo, C. S., Sandre, P. C., Portugal, L. C. L., Mázala-De Oliveira, T., Da Silva Chagas, L., Raony, Í., Ferreira, E., S., Giestal-De Araujo, E., Dos Santos, A. A., & Bomfim, P. O. S. (2021). COVID-19 pandemic impact on children and adolescents' mental health: Biological, environmental, and social factors. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry, 106*, 110-171. <https://doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110171>

- Dias, A., Geard, N., Campbell, P. T., Warr, D., & McVernon, J. (2018). Quantity or quality? Assessing relationships between perceived social connectedness and recorded encounters. *PloS one*, *13*(11). <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0208083>
- Drolet, M., & Arcand, M. (2013). Positive development, sense of belonging, and support of peers among early adolescents: Perspectives of different actors. *International Education Studies*, *6*(4), 29-38. <https://doi.org/10.5539/ies.v6n4p29>
- Egberink, I. J. L., De Leng, W. E., & Vermeulen, C. S. M. (15 maart 2021). COTAN-beoordeling 1999, Schaal voor Interpersoonlijk Gedrag voor Adolescenten. Bekeken via www.cotandocumentatie.nl
- Engels, R. C. M. E., Dekovic, M., & Meeus, W. (2002). Parenting practices, social skills and peer relationships in adolescence. *Social Behavior and Personality*, *30*(1), 3-18. <https://doi.org/10.2224/sbp.2002.30.1.3>
- Farzanegan, M. R., Feizi, M., & Gholipour, H. F. (2021). Globalization and the outbreak of COVID-19: An empirical analysis. *Journal of Risk and Financial Management*, *14*(3), 105. <https://doi.org/10.3390/jrfm14030105>
- Field, A. (2015). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4nd ed.). Sage.
- Forbes, E., & Dahl, R. E. (2010). Pubertal development and behavior: Hormonal activation of social and motivational tendencies. *Brain and Cognition*, *72*(1), 66-72. <https://doi.org/10.1016/j.bandc.2009.10.007>
- Garfin, D. R. (2020). Technology as a coping tool during the coronavirus disease 2019 (COVID-19) pandemic: Implications and recommendations. *Stress and Health: Journal of the International Society for the Investigation of Stress*, *36*(4), 555-559. <https://doi.org/10.1002/smi.2975>
- González-Sanguino, C., Ausín, B., Castellanos, M. A., Saiz, J., & Muñoz, M. (2021). Mental health consequences of the Covid-19 outbreak in Spain. A longitudinal study of the alarm situation and return to the new normality. *Progress in Neuro-Psychopharmacology and Biological Psychiatry*, *107*, 110219. <http://dx.doi.org/10.1016/j.pnpbp.2020.110219>
- Graupensperger, S., Benson, A. J., Kilmer, J. R., & Evans, M. B. (2020). Social (un)distancing: Teammate interactions, athletic identity, and mental health of

- student-athletes during the COVID-19 pandemic. *Journal of Adolescent Health*, 67(5), 662-670. <https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2020.08.001>
- Hagerty, B., Williams, R. A., Coyne, J., Early, M. R. (1996). Sense of belonging and indicators of social and psychological functioning. *Archives of Psychiatric Nursing*, 10(4), 235-244. [https://doi.org/10.1016/S0883-9417\(96\)80029](https://doi.org/10.1016/S0883-9417(96)80029)
- Hayes, A. F. (2013). *An introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach* (2nd ed.). Guilford.
- Hyde, J. S. (2014). Gender similarities and differences. *Annual Review of Psychology*, 65(1), 1-26. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010213-115057>
- Karcher, M. J. (2004). Connectedness and school violence: A framework for developmental interventions. *Handbook of School Violence*, 7-39. <https://doi.org/10.4324/9780203048986-7>
- Konrath, S. H., O'Brien, E. H., & Hsing, C. (2011). Changes in dispositional empathy in American college students over time: A meta-analysis. *Personality and Social Psychology Review*, 15(2), 180-198. <http://dx.doi.org/10.1177/1088868310377395>
- Lambert, N. M., Stillman, T. F., Hicks, J. A., Kamble, S., Baumeister, R. F., & Fincham, F. D. (2013). To belong is to matter: Sense of belonging enhances meaning in life. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 39(11), 1418-1427. <http://dx.doi.org/10.1177/0146167213499186>
- Lamblin, M., Murwaski, C., Whittle, S., & Fornito, A. (2017). Social connectendness, mental health and the adolescent brain. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 80, 57-68. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2017.05.010>
- Lennarz, H. K., Hollenstein, T., Lichtwarck-Aschoff, A., Kuntsche, E., & Granic, I. (2019). Emotion regulation in action: Use, selection, and succes of emotion regulation in adolescents' daily lives. *International Journal of Behavioral Development*, 43(1), 1-11. <https://doi.org/10.1177/0165025418755540>
- Lenzi, M., Vieno, A., Pastore, M., & Santinello, M. (2013). Neighborhood social connectedness and adolescent civic engagement: An integrative model. *Journal of Environmental Psychology*, 34, 45-54. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2012.12.003>
- Liao, K., Weng, C. & (2018). Gratefulness and Subjective Well-Being. *Journal of Counseling Psychology*, 65(3), 383-393. <https://doi.org/10.1037/cou0000271>

- Liermann, K., & Norton, C. L. (2016). Enhancing family communication: Examining the impact of a therapeutic wilderness program for struggling teens and parents. *Contemporary Family Therapy, 38*(1), 14–22. <https://doi.org/10.1007/s10591-015-9371-5>
- Liu, Y., Kim, H., Carney, J. V., Chung, K. S., & Hazler, R. J. (2020). Individual and contextual factors associated with school connectedness in the context of counseling in schools. *Journal of Counseling & Development, 98*(4), 391-401. <https://doi.org/10.1002/jcad.12341>
- Loades, M. E., Chatburn, E., Highson-Sweeney, N., Reynolds, S., Shafran, R., Brigden, A., Linney, C., McManus, M. N., Borwick, C., & Crawley, E. (2020). Rapid systematic review: The impact of social isolation and loneliness on the mental health of children and adolescents in the context of Covid-19. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 59*(11), 1218-1239. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2020.05.009>
- Magson, N. R., Freeman, J. Y., Rapee, R. M., Richardson, C. E., Oar, E. L., & Fardouly, J. (2021). Risk and protective factors for prospective changes in adolescent mental health during the COVID-19 pandemic. *Journal of Youth and Adolescence, 50*(1), 44-57. <http://dx.doi.org/10.1007/s10964-020-01332-9>
- Marroquín, B., De Rutte, J., May, C. L., & Wisco, B. E. (2019). Emotion regulation in context: Social connectedness moderates concurrent and prospective associations with depressive symptoms. *Journal of Social and Clinical Psychology, 38*(7), 605-626. <https://doi.org/10.1521/jscp.2019.38.7.605>
- Mauss, I. B., Shallcross, A. J., Troy, A. S., John, O. P., Ferrer, E., Wilhelm, F. H., & Gross, J. J. (2011). Don't hide your happiness! Positive emotion dissociation, social connectedness, and psychological functioning. *Journal of Personality and Social Psychology, 100*(4), 738-748. <https://doi.org/10.1037/a0022410>
- Merritt, D. H., & Snyder, S. M. (2015). Correlates of optimal behavior among child welfare-involved children: Perceived school peer connectedness, activity participation, social skills, and peer affiliation. *American Journal of Orthopsychiatry, 85*(5), 483-494. <http://dx.doi.org/10.1037/ort0000091>
- Newman, B. M., Lohman, B. J., & Newman, P. R. (2007). Peer group membership and a sense of belonging: Their relationship to adolescent behavior problems. *Adolescence, 42*(1), 1-14. <https://doi.org/10.1111/j.1532-8031.2007.00101.x>

- 42(166), 241-263. https://www.researchgate.net/profile/Philip-Newman/publication/5990459_Peer_group_membership_and_sense_of_belonging_Their_relationship_to_adolescent_behavior_problems/links/55479c010cf2b0cf7acdcf21/Peer-group-membership-and-sense-of-belonging-Their-relationship-to-adolescent-behavior-problems.pdf
- Nitschke, J. P., Forbes, P. A., Ali, N., Cutler, J., Apps, M. A., Lockwood, P. L., & Lamm, C. (2021). Resilience during uncertainty? Greater social connectedness during COVID-19 lockdown is associated with reduced distress and fatigue. *British Journal of Health Psychology, 26*(2), 553-569. <https://doi.org/10.1111/bjhp.12485>
- Pascual, A., Conejero, S., & Etxebarria, I. (2016). Coping strategies and emotion regulation in adolescents: Adequacy and gender differences. *Ansiedad y Estrés, 22*(1), 1-4. <https://doi.org/10.1016/j.anyes.2016.04.002>
- Paricio, D., Rodrigo, M. F., Viguer, P., & Herrera, M. (2020). Positive adolescent development: Effects of a psychosocial intervention program in a rural setting. *International Journal of Environmental Research and Public Health, 17*(18), 6784. <http://dx.doi.org/10.3390/ijerph17186784>
- Proverbio, A. M. (2021). Sex differences in the social brain and in social cognition. *Journal of Neuroscience Research, 1*, 1-9. <https://doi.org/10.1002/jnr.24787>
- Reich, S. M. (2016). Connecting offline social competence to online peer interactions. *Psychology of Popular Media Culture, 6*(4), 291-310. <https://doi.org/10.1037/ppm0000111>
- Salzano, G., Passinasi, S., Pira, F., Sorrenti, L., La Monica, G., Pajno, G. B., Pecoraro, M., & Lombardo, F. (2021). Quarantine due to the covid-19 pandemic from the perspective of adolescents: the crucial role of technology. *Italian Journal of Pediatrics, 47*(4), 40-45. <https://doi.org/10.1186/s13052-021-00997-7>
- Sarkova, M., Bacikova-Sleskova, M., Orosova, O., Madarasova Geckova, A., Katreniakova, Z., Klein, D., van den Heuvel, W. & van Dijk, J. P. (2013). Associations between assertiveness, psychological well-being, and self-esteem in adolescents. *Journal of Applied Social Psychology, 43*(1), 147-154. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.2012.00988.x>

- Sawyer, S. M., Afifi, R. A., Bearinger, L. H., Blakemore, S. J., Dick, B., Ezeh, A. C., & Patton, G. C. (2012). Adolescence: A foundation for future health. *The Lancet*, 379(9826), 1630-1640. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(12\)60072-5](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(12)60072-5)
- Shin, H. (2018). The role of friends in help-seeking tendencies during early adolescence: Do classroom goal structures moderate selection and influence of friends? *Contemporary Educational Psychology*, 53, 135-145. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2018.03.002>
- Steptoe, A., & Feldman, P. J. (2001). Neighborhood problems as sources of chronic stress: Development of a measure of neighborhood problems, and associations with socioeconomic status and health. *Annals of Behavioral Medicine*, 23(3), 177-185. [doi:10.1207/s15324796abm2303_5](https://doi.org/10.1207/s15324796abm2303_5)
- Stump, K. N., Ratliff, J. M., Wu, Y. P., & Hawley, P. (2010). Theories of social competence from the top-down to the bottom-up: A case for considering foundational human needs. In Matson, J. L. *Social Behaviors and Social Skills in Children* (pp. 23-37). https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0234-4_2
- Su, R., & Shen, W. (2021). Is nationalism rising in times of the COVID-19 pandemic? Individual-level evidence from the United States. *Journal of Chinese political science*, 26(1), 169-187. <https://doi.org/10.1007/s11366-020-09696-2>
- Tamir, M. (2009). What do people want to feel and why?: Pleasure and utility in emotion regulation. *Current directions in Psychological Science*, 18(2), 101-105. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2009.01617>
- Tang, J. (2015). Family socioeconomic status and personal media technology use. *Middle Tennessee State University*. Geraadpleegd op 17 juni 2021, van https://jewel scholar.mtsu.edu/bitstream/handle/mtsu/4470/Tang_mtsu_0170N_10373.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Tenenbaum, H. R., Ford, S., & Alkhedairy, B. (2011). *British Journal of Developmental Psychology*, 29(4), 707-721. <https://doi.org/10.1348/2044-835X.002003>
- Vagos, P., & Pereira, A. (2010). A proposal for evaluating cognition in assertiveness. *Psychological Assessment*, 22(3), 657-665. <http://dx.doi.org/10.1037/a0019782>

- Vallejo-Slocker, L., Fresneda, J., & Vallejo, M. (2020). Psychological wellbeing of vulnerable children during the covid-19 pandemic. *Psicothema*, 32(4), 501-507.
<https://doi.org/10.7334/psicothema2020.218>
- Van Kleef, G. A., De Dreu, C. K. W., & Manstead, A. S. R. (2010). An interpersonal approach to emotion in social decision making: The emotions as social model. *Advances in Experimental Social Psychology*, 42(1), 45-96. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(10\)42002](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(10)42002)
- Vatankhah, H., Daryabari, D., Ghadami, V., & Naderifar, N. (2013). The effectiveness of communication skills training on self-concept, self-esteem and assertiveness of female students in guidance school in Rasht. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 84, 885-889. <http://dx.doi.org/10.1016/j.sbspro.2013.06.667>
- Wagner, U., Galli, L., Schott, B. H., Wold, A., van der Schalk, J., Manstead, A. S. R., Scherer, K., & Walter, H. (2014). Beautiful friendship: Social sharing of emotions improves subjective feelings and activates the neural reward circuitry. *Social Cognitive and Affective Neuroscience*, 10(6), 801-808.
<https://doi.org/10.1093/scan/nsu121>
- Wang, D., Choi, J.-K., & Shin, J. (2020). Long-term neighborhood effects on adolescent outcomes: Mediated through adverse childhood experiences and parenting stress. *Journal of Youth and Adolescence*, 49(10), 2160–2173. doi:10.1007/s10964-020-01305-y
- Wang, K., Zhang, A., Zheng, H., Kim, Y., & Padilla, Y. (2020). Proximal social determinants of adolescents' health: The importance of everyday life circumstances. *Youth & Society*, 1, 1-21. <http://dx.doi.org/10.1177/0044118X20918436>
- Whitlock, J. (2007). The role of adults, public space, and power in adolescent community connectedness. *Journal of Community Psychology*, 35(4), 499-518.
<http://dx.doi.org/10.1002/jcop.20161>
- Wickens, C. M., McDonald, A. J., Elton-Marshall, T., Wells, S., Nigatu, Y., Jankowicz, D., & Hamilton, H. A. (2021). Loneliness in the COVID-19 pandemic: Associations with age, gender and their interaction. *Journal of Psychiatric Research*, 136, 103-108.
<https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2021.01.047>

Witherspoon, D., Schotland, M., Way, N., & Hughes, D. (2009). Connecting the dots: How connectedness to multiple contexts influences the psychological and academic adjustment of urban youth. *Applied Developmental Science, 13*(4), 199-216.